

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

А.О. Шевель, кандидат філософських наук

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Екологічна проблема, одвічно властива будь-якому розвитку, загострилася і поступово перетворюється в глобально-екологічну кризу у зв'язку з неадекватністю нині домінуючого способу природокористування у вигляді суспільного виробництва, яке виявилось несумісним з біосферою, з її кругообігами речовини, енергії і інформації, що забезпечують біологічну еволюцію і стійкість глобальної екосистеми. Матеріальне виробництво випало з цих біосферних кругообігів, майже повсюдно порушило еволюційно обумовлені екологічні заходи, реалізуючи економічний прогрес (зростання економічної ефективності) за рахунок деградації навколишнього природного середовища (екологічний регрес), що робить цілком реальним глобальний омніцид.

Вирішення екологічної проблеми, на наш погляд, зводиться до забезпечення екологічної безпеки, що включає створення можливостей і умов для розвитку як власне в екологічному плані (тобто екорозвитку), так і розвитку в інших аспектах, причому у напрямі переходу до збалансованого безперервного розвитку, що самоорганізовується (тому, що іменується сталим розвитком).

Сталий розвиток - не нова ідея. Її елементи мали місце давно. Світові цивілізації протягом довгої історії визнавали необхідність гармонії, взаємодії між навколишнім середовищем, суспільством і економікою, які є складовими єдиної планети Земля. Оскільки вона є системою з досить обмеженими ресурсами, то від суті й характеру відносин між людиною і навколишнім середовищем залежить добробут, безпека, а зрештою, і виживання людства. Ресурси не можуть вилучатися раніше від їх відновлення і накопичення. Глобальне потепління, озонові дірки, природні катаклізми виникають великою мірою через те, що ми намагаємося використати відповідні ресурси скоріше й повніше, ніж природа в змозі їх надати й абсорбувати. Не варто забувати, що до земних ресурсів належать також й інтелектуальні ресурси, хоч вони й не мають жорстких обмежень. [1, с.12]

На науковому рівні ідеологію і концепцію сталого розвитку обґрунтував ще В. І. Вернадський. У своїй праці «Філософські думки натураліста» він писав: «Вперше в історії людства ми перебуваємо в умовах єдиного історичного процесу, що охопив всю біосферу

планети» [2]. Згодом ця ідея набула логічного продовження в роздумах Вернадського про ноосферу, як про такий стан біосфери, де організуючою і керуючою силою виступає людина, точніше людський розум.

З кінця 20-х років минулого століття вчені, політичні та громадські діячі багатьох держав світу почали усвідомлювати, що за нинішніх тенденцій у демографічному та соціально-економічному розвитку практично всіх країн швидко вичерпається здатність земної біосфери зберігати екологічну рівновагу і забезпечувати життєвими ресурсами дедалі зростаючу кількість народонаселення планети. Стала очевидною необхідність радикальної зміни парадигми розвитку земної цивілізації. Інакше жодні екологічні й природоохоронні заходи, навіть комплексного характеру, а також широкомасштабні техніко-технологічні новації і жорсткі економічні механізми регулювання ресурсо-екологічних процесів неспроможні забезпечити в майбутньому нормальне функціонування біосфери та її найважливішої складової — людського суспільства. [8, с.33]

Основою сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді людина - господарство - природа, що забезпечує перехід до такого способу взаємодії природи і суспільства, який характеризується як епоха ноосфери.

Сталий розвиток узагальнює в собі процес виживання і відтворення генофонду нації, активізацію ролі кожної окремої людини в суспільстві, забезпечення її прав і свобод, збереження довкілля, формування умов для відновлення біосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на природне середовище й гармонізацію розвитку людини і природи.

Ідеї Концепції сталого розвитку стали важливою складовою національної політики і безпеки багатьох, передусім усіх розвинених країн світу, де вже створені і діють державні структури, які організують і координують діяльність у цьому напрямі. Для кожної країни прийняття Концепції переходу до сталого розвитку - справа надто поважна й відповідальна.

Заслуговує на увагу концепція стійкого екорозвитку вітчизняного науковця Миколи Дробнохода. Під стійким розвитком він розуміє екологічно безпечний розвиток, тобто розвиток у межах господарської (екологічної) ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загрози для як завгодно тривалого існування людини як біологічного виду *Homo Sapiens*. Перебуваючи під впливом концепції «сродної праці» Г. С. Сковороди, Дробноход пропонує людині у своїй діяльності не віддавати перевагу

господарському зиску, але більше приділяти уваги духовному розвитку людини, її бажанню розкрити себе відповідно до власної внутрішньої природи. Тут не місце випадковостям, байдужості, оскільки йдеться про людське життя, стратегію розвитку суспільства, держави, а в кінцевому підсумку - світу на тривалу перспективу. [3, с.25]

В Україні сьогодні, на жаль, так і не існує законодавчо затвердженої концепції переходу до сталого розвитку, яка б мала загальнодержавне значення мобілізуючого характеру. А 13- сторінкові матеріали, що готувались як Концепція впродовж більш ніж 5 років Національною комісією сталого розвитку, схвалені лише як початкові для розробки Стратегії сталого розвитку держави. За таких обставин з'являються й інші проекти цього спрямування, позбавлені елементарної логічної основи, а відтак і перспективи реалізації. Прикладом таких проектів можуть бути поспіхом підготовлені Концепції сталого розвитку Києва, Севастополя, інших міст України. Дехто вже готовий розробляти концепції сталого розвитку окремих адміністративних регіонів, навчальних закладів, підприємств тощо, не маючи загального уявлення, а що ж то є для України - феномен сталого розвитку. Це, на жаль, набуває характеру хаотичної кампанії, яка, як свідчить досвід, нічим результативним не завершується. [3]

Як пише О. Шубалий «потреби нащадків вже сьогодні мають бути базовими детермінантами темпів та масштабів експлуатації природних систем. Для цього необхідно дотримуватись фундаментального постулату, що «економіко-екологічний аспекти функціонування економічних систем невід'ємні один від одного. Якість життя людей в однаковій мірі залежить як від рівня споживання матеріальних благ, так і від умов оточуючого середовища, якщо останні розглядати з точки зору екології людини. Сучасне виробництво не тільки руйнує природу, але і суттєво змінює ту природну «оболонку», в якій безпосередньо існує людина. В той же час при сучасному рівні перетворення середовища існування людини і природи тільки продуктивні сили здатні змінити становище на краще.

На нашу думку, з усіх можливих стратегій розвитку вимогам сучасної української дійсності перехідного періоду і майбутній перспективі відповідає вироблена з врахуванням світової практики стратегія сталого розвитку, яка може здійснюватись тільки в межах сформованості екологічної культури, що є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів та процесів) відповідно до власних потреб та намірів.

У наш час екологічна культура, крім світоглядних і технологічних

зрушень, стає ще й могутнім чинником усталення процвітаючих суспільств. Це характерно для багатьох країн, зокрема для Японії або ж Швеції, котрі зуміли інтегрувати традиційні екокультурні цінності в постіндустріальне суспільство, або ж Сінгапуру, Німеччини чи США, де екологічна культура формувалася під суворим «оком» закону. Скрізь у таких випадках спостерігаються оздоровлення суспільства, поліпшення його моральних та естетичних чеснот, подовження тривалості життя та інші позитивні зрушення. Це - ще один аргумент стосовно того, потрібна чи непотрібна екологічна культура.

Екологічна культура існує відколи виникло людство. Інша справа - в яких формах та іпостасях, з якими результатами та наслідками. Подібно до зразків культури взагалі, типу масової, авангардної, елітарної, тоталітарної та багатьох інших, екологічна культура багатовимірна і неоднозначна, бо є таким напрямом людської діяльності та мислення, від якого істотним чином залежать нормальне існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток у майбутньому. Екологічна культура, це специфічна сфера національного досвіду, який повчальний як у позитивному, так й у негативному вимірі: з одного боку, у минулі часи було вироблено блискучі зразки гармонійного природокористування та закріплено їх у структурі ментальності, обрядності, навіть релігійності українців; з іншого - через відомі причини, пов'язані з хижацьким ставленням до довкілля, колізії відносин між людиною і природою на теренах України негативні аспекти досвіду природокористування можуть розглядатися як модельні для досягнення небажаних напрямів та форм природокористування взагалі.

Побожне ставлення до землі, здатність насолоджуватися трудовим життям, зачарування природою, інтимний зв'язок українського селянина з нею робить відомий заклик до «підкорення природи» абсурдним для національної свідомості, неорганічним, навіть антиетнічним. Тут, схоже, ми маємо справу з тією безперечною екофільною рисою українського характеру, яка не є властивою європейській (фаустівській) людині. Емоційно-почуттєвій натурі українця більш властиве не «природоборство», а радше дотримання законів природи, інтуїтивне проникнення в суть її процесів. Досвід такого спілкування з природою і становить підґрунтя його духовної культури [4].

Людство повинно усвідомити те, що екологічний порятунок можливий лише шляхом реалізації стратегії сталого розвитку, що ґрунтується на екологічній культурі!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білорус О., Машейко Ю. Імперативи сталого розвитку в епоху глобалізації / О. Білорус,

Ю. Мацейко // Економічний часопис XXI. - 2002. - №3. - С.12-18

2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. - М. : Айрис-пресс, 2007. - 574 с.
3. Дробноход М. Стійкий екологічно безпечний розвиток: український контекст / М. Дробноход // Дзеркало тижня. - № 21 (345) 2 - 8 червня 2001. - С.25-29
4. Кисельов М.М. Національне буття серед екологічних реалій / М.М.Кисельов, Ф.М. Канак. - К. : Тандем, 2000. - 320 с.
5. Любич О.О. Екологія та культура / О.О. Любич., О.О. Гаца. - К. : Українське національне відділення Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності 2004. - 70 с.
6. Людина і довкілля. Антологія: У 2 кн. Кн. II: Людина і довкілля в українській духовності / [упоряд., автор вступ. розділів, біогр. довідок та коментарів В.С. Крисаченко]. - К. : Заповіт, 1995. - 432 с.
7. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України / В. Трегобчук // Вісник НАН України. - 2002. - №2. - С. 33-34
8. Шевель А.О. Етнокультурні традиції ставлення українського народу до природи / А. О. Шевель // Нова парадигма. - 2008. - Вип. 74. - С. 27-48.

Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 23-25 січня 2014 р. - Суми: Сумський державний університет, 2014. - Ч.1. – С. 130-134.